

Dierengezondheidszorg Vlaanderen vzw

DIERENGEZONDHEIDSPANNING

Een preventieve aanpak van gezondheidsproblemen bij herten

Uitgewerkt in kader van het demonstratieproject Duurzame Landbouw “Vooruit met de geit, het schaap en het hert! Marktkansen voor vlees van kleine herkauwers.”

Vlaanderen
is landbouw & visserij

Dierengezondheidszorg Vlaanderen vzw

Het tijdperk waarin een dierenarts enkel langskwam op een veebedrijf om één of meerdere zieke dieren te behandelen, behoort definitief tot het verleden. Samen met uw dierenarts moeten problemen aangepakt worden vóór ze zich voordoen.

PREVENTIE of “Voorkomen is beter dan genezen” moet een sleutelrol spelen op elk hertenbedrijf.

Wanneer er ziekte uitbreekt op een hertenbedrijf heeft dat immers gevolgen voor de rendabiliteit. Bovendien is veelvuldig hanteren van herten om ze bij ziekte te behandelen niet mogelijk en bestaan er bijna geen geneesmiddelen specifiek voor herten. De hertenhouder heeft er dus alle baat bij om zijn management zo aan te passen dat ziekte-uitbraken zoveel als mogelijk vermeden worden.

Een preventieve aanpak vraagt om een goede planning en opvolging. In deze (beknopte) handleiding worden enkele belangrijke stappen doorlopen om de hertenhouder en dierenarts op weg te helpen om een bedrijfseigen plan uit te werken. Ieder bedrijf is immers verschillend en kan een andere aanpak vragen. Een goede relatie met een vaste dierenarts is essentieel. Hij of zij moet ten allen tijde het eerste aanspreekpunt zijn als het gaat om diergezondheid.

1. *Breng de huidige gezondheidsstatus in beeld*

Herten zijn over het algemeen weinig ziektegevoelig. De ziekten die voorkomen zijn specifieke hertenproblemen en weinig te vergelijken met pakweg de schapen- of geitenproblematiek. Waar bij schapen en geiten de dieren gemakkelijk hanteerbaar zijn voor het nemen van allerhande stalen voor onderzoek, ligt dat bij herten heel anders. Herten zijn wilde dieren die niet te pas en te onpas gehanteerd kunnen worden. Een goede observatie is dus heel belangrijk om de eerste vroege signalen van eventuele gezondheidsproblemen op te pikken.

Volgende observaties kunnen iets vertellen over de gezondheidstoestand van de herten:

- Voedingstoestand: herten die te sterk vermageren worden vatbaarder voor ziekte. Ze kunnen uiteindelijk sterven door ontbering. Het rantsoen moet dus goed in de gaten gehouden worden, vooral in de winter. Ook door een tekort aan koper in het rantsoen of een besmetting met paratuberculose kunnen de herten vermageren.
- Vachtconditie: een doffe en bleke vacht kan een signaal zijn dat het rantsoen van de herten te weinig koper bevat.
- Gedaalde eetlust: een dier dat opvallend minder voer opneemt dan de andere dieren in de kudde heeft waarschijnlijk gezondheidsproblemen.
- Bevuiling achterhand: bevuiling van de achterhand met mest wijst op diarree. Diarree kent vele verschillende oorzaken. Wormbesmetting, cryptosporidiose en yersiniose zijn enkele voor de hand liggende oorzaken.
- Kreupelheid: kreupelheid bij herten kan wijzen op klauwbevangenheid, traumatisch letsel of spieraandoeningen.
- Wankele gang: een wankele gang in de achterhand kan wijzen op een kopertekort in het rantsoen.
- Hoesten: hoesten kent verschillende oorzaken, maar een besmetting met longwormen is bij herten de meest voorkomende.
- Gedrag in de kudde: afzondering uit de kudde of achterblijven vraagt om nadere inspectie van het dier.

Het regelmatig (laten) uitvoeren van gerichte onderzoeken is bij herten geen gemakkelijke zaak omdat de dieren onvoldoende tam zijn om op een vlotte manier stalen te kunnen nemen. Toch kan het in sommige gevallen nuttig zijn om wél de moeite te doen om tot een (labo)diagnose te komen:

Dierengezondheidszorg Vlaanderen vzw

- Wanneer herten last hebben van diarree kan het aangewezen zijn om na te gaan of één van onderstaande oorzaken de boosdoener is:
  - o Maag-darmwormen: Vooral jonge dieren kunnen last krijgen van wormbesmettingen. Volwassen dieren hebben in principe voldoende immuniteit opgebouwd. Als het toch voorkomt dat volwassen dieren diarree krijgen, dan moet nagegaan worden of de oorzaak bij maag-darmwormen of bij een paratuberculosebesmetting gezocht moet worden.
  - o Paratuberculose: Paratuberculose is een besmettelijke ziekte die wordt veroorzaakt door de bacterie *Mycobacterium avium subspecies paratuberculosis*. Omdat er geen behandeling bestaat voor deze ziekte, het probleem in een kudde exponentieel kan toenemen en de ziekte vaak dodelijk is, moet door middel van mest- of bloedonderzoek altijd nagegaan worden of paratuberculose de oorzaak is van de diarreeproblematiek.
- Kopertekort: Een gebrek aan koper in het rantsoen kan verschillende problemen geven bij zowel kalveren als volwassen herten. Bij een vermoeden van een kopertekort kan het nuttig zijn om dit te bevestigen aan de hand van een onderzoek op een leverbiopt zodat het rantsoen aangepast kan worden. De staalname is echter wel invasief.

Uiteraard is deze beschrijving niet limitatief. Een regelmatige observatie van uw herten leert u normaal van abnormaal onderscheiden zodat tijdig uw dierenarts gecontacteerd kan worden.

2. Bioveiligheid

Bioveiligheid is het geheel van voorzorgsmaatregelen die genomen kunnen worden op het vlak van dierziektepreventie. Als hertenhouder wil je enerzijds de kudde behoeden voor het binnekomen van nieuwe besmettingen (= insleep). Dit kan door het nemen van externe bioveiligheidsmaatregelen. Anderzijds moeten de gevolgen van een reeds aanwezige besmetting (= versleep) zoveel mogelijk beperkt worden door het nemen van interne bioveiligheidsmaatregelen.

Insleep vermijden door externe bioveiligheid

- Met stip op één in de lijst van risico's voor insleep staat contact met herten uit andere kuddes. Aankoop van dieren is de meest voorkomende oorzaak van het ontstaan van ziekte in een kudde. Navraag doen bij de verkoper naar de gezondheidstoestand van de herten is zeker noodzakelijk. Vraag in het bijzonder naar de status van paratuberculose en tuberculose. Een quarantaineperiode van minstens 14 dagen is wenselijk, maar in elk geval mogen dieren pas aan de kudde toegevoegd worden als het vaststaat dat ze geen besmettelijke ziekten met zich meedragen. Aandachtspunt daarbij is dat dieren soms drager kunnen zijn van een ziekte zonder dat ze hier (op het eerste zicht) zelf last van hebben. Een grondige inspectie is dus de boodschap!
- Let op met bezoekers op uw bedrijf. Uw dierenarts, een collega hertenhouder,... Allemaal kunnen ze ziektekiemen met zich meedragen in bijvoorbeeld mest of opgedroogd speeksel op kledij of laarzen. Voorzie bedrijfseigen laarzen en overalls op uw bedrijf en vraag bezoekers steeds om deze aan te trekken vooraleer ze uw bedrijf betreden.
- Ongedierte, transport dat aan- en afrijdt op uw erf, voeder, uitgeleend materiaal,... Allemaal houden ze een zeker risico in op de insleep van dierziekten in uw kudde.

Versleep vermijden door interne bioveiligheid

- Zieke of gestorven dieren moeten geïsoleerd worden van de kudde om versleep of verspreiding van ziektekiemen doorheen de volledige kudde te vermijden.
- Reinig en ontsmet de stalomgeving en gebruikt materiaal regelmatig.
- Ongedierte kan niet alleen ziektekiemen op uw bedrijf binnenbrengen, maar kan ook reeds aanwezige ziektekiemen verder verspreiden.

Bioveilig worden, hoe doe ik dat?

STAP 1: Breng de bestaande bioveiligheid in kaart.

Ga na welke voorzorgsmaatregelen reeds genomen worden en welke risico's er zijn. Een extern persoon (bv. je dierenarts) merkt vaak nog andere zaken op dus vraag hulp!

Dierengezondheidszorg Vlaanderen vzw

STAP 2: Schaal de bestaande risico's in

Ga na welke risico's het grootst zijn en dus zeker aangepakt moeten worden. De inschaling van risico's kan heel verschillend zijn van bedrijf tot bedrijf. Onthoud dat vele malen een klein risico uiteindelijk ook een groot risico maakt en dat ook de kleine risico's de moeite waard zijn om aan te pakken.

STAP 3: Onderneem actie

Ga na welke maatregelen doorgevoerd kunnen worden en stel een plan van aanpak op. Het is belangrijk dat alle maatregelen ook consequent volgehouden worden. Ze moeten met andere woorden realistisch en haalbaar zijn. Met relatief kleine ingrepen kunnen vaak al grote stappen gezet worden. Zo is de aankoop van bedrijfseigen kledij en laarzen geen al te grote investering die de bioveiligheid op uw bedrijf sterk doet toenemen!

STAP 4: Evalueer regelmatig de bioveiligheidsstatus op uw bedrijf

Ga na of alle ingevoerde maatregelen nog steeds correct worden toegepast. Zijn er risico's bijgekomen? Hebben bepaalde risico's aan belang gewonnen?

Op de www.mijnmaniervanwerken.be zijn heel wat concrete tips terug te vinden om de bioveiligheid op uw bedrijf te verbeteren.

3. *Biestmanagement*

Kalveren vormen de toekomst van uw bedrijf of kudde. Ze worden echter geboren zonder eigen afweer of immuniteit en zijn voor de voorziening van de eerste afweerstoffen volledig afhankelijk van de opname van biest. Biest of colostrum, ook wel “het vloeibare goud” genoemd, is de eerste melk die in de uier van de hinde wordt aangemaakt vlak voor en kort na de geboorte. Onder normale omstandigheden zuigt het kalf bij de hinde en is biestopname dus geen probleem. In uitzonderlijke gevallen kan het nodig zijn om een kalf met de fles groot te brengen. In zo’n geval moet er op gelet worden dat het kalf een halve liter biest krijgt binnen de eerste 12 uren. Indien geen hertenbiest beschikbaar is, kan overwogen worden om koeienbiest te gebruiken.

4. Voeding

Elke groep heeft zijn eigen specifieke noden wat voeding betreft:

Over het algemeen hebben hinden voldoende aan kwalitatief gras, maar zoals alle zoogdieren hebben ook zij nood aan extra energie op het einde van de dracht en tijdens de lactatie. Het kalf in de baarmoeder wordt alsmaar groter en de productie van melk eist zijn tol waardoor de energiereservers van de hinde aangesproken zullen worden als er onvoldoende kwalitatief gras aanwezig is. Bijvoederen met krachtvoer, granen, maïskuil, bieten of sojabonen kan dan noodzakelijk zijn. Anderzijds moet de hertenhouder erover waken dat de hinden tijdens de dracht niet te vet worden om problemen bij de geboorte te vermijden. Om het drachtpercentage op peil te houden, mag ook in de aanloop naar de volgende bronstperiode bijgevoerd worden met krachtvoer.

De bokken moeten goed in conditie zijn bij de aanvang van de bronstperiode. Na afloop van de bronstperiode moeten ze opnieuw op krachten kunnen komen en is de aanvoer van goed voeder belangrijk.

De kalveren blijven gedurende 3 à 4 maanden bij de hinden voor de opname van moedermelk. Net zoals bij andere zoogdieren is de opname van biest belangrijk voor de aanvoer van afweerstoffen. Na enkele weken beginnen de kalveren geleidelijk aan te grazen. Net zoals bij alle herkauwers is de aanvoer van voldoende ruwvoer (gras en hooi) belangrijk voor de pensontwikkeling. Geleidelijk aan kan de krachtvoergift opgedreven worden om de dieren slachtrijp te krijgen.

Bij alle groepen moet de hertenhouder steeds aandacht hebben voor een eventueel kopertekort. Herten zijn vatbaarder voor kopertekort dan bv. runderen en schapen. Wanneer kopertekort optreedt bij volwassen dieren kan “swayback” ontstaan, een aandoening waarbij de herten een wankel gang in de achterhand zullen vertonen. Kopertekort bij drachtige hinden heeft gevolgen voor de kalveren die geboren worden. In de gewrichten van de kalveren zal onvoldoende kraakbeen aangemaakt worden wat zich uit in pijn bij het voortbewegen.

Het spreekt voor zich dat de toegang tot onbeperkt proper drinkwater steeds mogelijk moet zijn.

5. Huisvesting en omgeving

Herten brengen het merendeel van hun tijd op de weide door. Wanneer ze toch een tijd in de stal gehouden worden, dan is het uiteraard belangrijk dat de stalomgeving bijdraagt aan een goede gezondheidstoestand van de dieren. Een juiste inrichting van de stal moet er vooral voor zorgen dat stress bij de herten zoveel mogelijk beperkt wordt en dat het oplopen van verwondingen weinig tot niet mogelijk is. Hetzelfde geldt voor de afrastering van de weide.

Uitgebreide info over stalomgeving en weide-afrastering is terug te vinden in de “Handleiding voor de hertenhouder” van ABEC.

Enkele aandachtspunten in verband met de omgeving:

- Vermijd overbezetting, zowel in de stal als op de weide. Overbezetting verhoogt de besmettingsdruk waardoor ziektekiemen zich sneller kunnen verspreiden. Bovendien kan overbezetting leiden tot stress bij de dieren.
- Zorg ervoor dat de dieren ten alle tijden in een propere en droge omgeving staan.
- Hou de temperatuur in de stal in de gaten. Een te hoog oplopende temperatuur kan nadelig zijn.
- Een goede ventilatie is belangrijk om de besmettingsdruk onder controle te houden. Een correcte ventilatie zorgt voor voldoende uitwisseling van buitenlucht met stallucht. Ventilatie kan zowel natuurlijk als mechanisch. Een specialist kan u tips geven om de ventilatie in uw stal op punt te stellen.
- Probeer in de stal zoveel mogelijk gebruik te maken van materialen die gemakkelijk te reinigen en ontsmetten zijn. Hou er rekening mee dat bij bv. schurftproblemen, de schurftmijten lange tijd kunnen overleven op houten schuttingen.
- Doe in de stalomgeving aan ongediertebestrijding. Jonge katten horen niet thuis in een schapenstal in verband met het risico op de verspreiding van toxoplasmose.

6. Vaccinatie

Er zijn weinig tot geen vaccins geregistreerd voor gebruik bij herten.

Sinds eind maart 2019 is België niet langer vrij van blauwtong. In ons land werd circulatie van serotype 8 van het blauwtongvirus aangetoond bij runderen. Hoe de verdere verspreiding zal verlopen, valt niet te voorspellen, maar wat vaststaat is dat vaccinatie de enige manier is om dieren tegen deze ziekte te beschermen. Omdat klinische symptomen bij herten heel beperkt zijn, wordt vaccinatie van herten tegen blauwtong momenteel niet aangeraden.

7. Preventie van wormbesmettingen

Grazende dieren lopen risico op besmetting met maagdarmwormen. Lopen de dieren op natte, drassige terreinen, dan dreigt bovendien leverbot.

Een kudde volledig vrij houden van wormen is utopie en is ook niet noodzakelijk. Het is een kwestie van streven naar een evenwicht tussen wormbesmetting en diergezondheid. Hertenkalfen worden vaak op gezette tijdstippen ontwormd, maar omwille van de alsmaar toenemende resistentie van de wormpopulatie tegen de meeste courant gebruikte ontwormingsmiddelen moet toch zoveel mogelijk getracht worden dit te vermijden. Op momenten waarop de dieren bij elkaar gedreven worden, kan men verse mest die op de grond valt verzamelen voor mestonderzoek. Een bepaling van de aanwezige wormsoorten en het aantal eitjes in de mest moet uitwijzen of een ontworming verantwoord is.

8. *Genetica*

Genetica en foktechniek is een complex gegeven. Afhankelijk van de rassenkeuze en door te fokken op bepaalde kenmerken, kan een sterke kudde bekomen worden die weerstandig(er) is tegen bepaalde ziekten. De keuze voor een bepaald ras is afhankelijk van de doelstellingen van de hertenhouder.

Op bepaalde kenmerken kan gemakkelijk gefokt worden omdat ze eenvoudig overerfbaar zijn via één enkel gen. Voor andere kenmerken ligt dat moeilijker. Van de meeste ziekten is (nog) niet gekend of gevoeligheid hiervoor erfelijk is. Toch, door het verwijderen van dieren uit de kudde die regelmatig door dezelfde aandoening getroffen worden, wordt automatisch aan een zekere vorm van selectie gedaan.

Bron: Handleiding voor de hertenhouder – ABEC (vereniging voor hertenhouders in België)